12. S-ar cere ca în concluzii să fie trasate perspectivele populaţiei ruse starovere şi ale graiurilor lor în medii străine, alogene, după multe secole de existenţă izolată de locurile de baştină.

Observaţiile noastre nu scad valoarea indiscutabilă a studiului lingvistic, efectuat cu mare competenţă de către acad. prof. dr. doc. Victor Vascenco.

RUBIN UDLER
membru corespondent al Academiei de Ştiinţe
din Republica Moldova
Chişinău

„Plurilinguismo”. Contatti di lingue e culture. *Studi in memoria di Eugenio Coseriu.* A cura di VINCENZO ORIOLES, Udine, 2003, 435 p.
„Odisea”. Revista de estudios ingleses. Numero extraordinario. *Eugenio Coseriu in memoriam*, JESÚS GERARDO MARTÍNEZ DEL CASTILLO (ed.), Universidad de Almeria, 2003, 189 p.

În 2003, la un an de la trecerea în nefiinţă a lingvistului de la Tübingen, au apărut primele două volume *In memoriam Eugenio Coseriu*: este vorba de un număr special al revistei „Plurilinguismo”. Contatti di lingue e culture, editată de Universitatea din Udine, Italia, şi de numărul extraordinar al anuarului „Odisea”. Revista de estudios ingleses, publicat de Universitatea din Almeria, Spania.

*

Primul omagiu, *Studi in memoria di Eugenio Coseriu*, coordonat de profesorul Vincenzo Orioles, întruneşte contribuţii ale unor lingvişti din mai multe ţări: Italia, Spania, Austria, Slovenia şi România. În *Premessa*, V. Orioles menţionează că în septembrie 2002, când s-a aflat despre plecarea lui E. Coşeriu dintre cei vii, colaboratorii Centrului de Plurilingvism au comemorat trista veste, împreună cu comunitatea ştiinţifică internaţională, printr-o şedinţă de doliu, la care s-a adăugat însă şi durerea lor personală de a nu fi reuşit să pregătească la timp toate formalităţile pentru numirea lui E. Coşeriu în calitate de colaborator ştiinţific onorific al centrului. Mult apreciată de E. Coşeriu, această titulatură ar fi putut însemna confirmarea oficială a unei colaborării fructuoase, pe care lingvistul de la Tübingen o promisese Centrului în calitate de membru al Comitetului ştiinţific al acestuia. Între 1994 şi 1996, ca membru al acestui comitet, E. Coşeriu a imprimat colaborării o notă particulară, specifică inconfundabilei sale personalităţi: el nu se limita la rolul de girant al Centrului, ci îşi asuma funcţia de impulsionare în desfăşurarea oricărui proiect de cercetare. De aceea, pentru activitatea Centrului de Plurilingvism al Universităţii din Udine, E. Coşeriu a constituit un adevărat model uman şi ştiinţific. Între timp, afirmă V. Orioles, „mesajul ştiinţific al lui E. Coşeriu a avut un mare ecou în lingvistica internaţională”: „Chiar acolo unde nu a făcut şcoală în sensul academic al termenului, savantul a impus o direcţie şi un anumit nivel al travaliului ştiinţific, ceea ce demonstrează o viziune *europeană* a lingvisticii, aflată sub primatul istoriei şi departe de orice abstractizări geometrice. Figură polarizantă care se ridică deasupra oricărei apartenenţe etnice, E. Coşeriu a fost luat ca punct de referinţă de către mulţi cercetători de diferite origini şi naţionalităţi. Prin urmare, nu e întâmplător faptul că volumul pe care îl prezentăm adună la un loc contribuţiile

unor lingvişti italieni, români, spanioli, austrieci, sloveni, fiecare dintre aceştia recunoscându-se chiar şi într-un singur fragment al teoriei Maestrului. Cu toţii depun mărturie despre însemnătatea lingvisticii integrale" (p. 8).

Deşi contribuţiile au fost dispuse în ordinea alfabetică a numelor autorilor, le prezentăm în continuare în funcţie de ţara de origine a fiecărui participant. Cum e şi firesc, lingvistica italiană este cel mai bine reprezentată, atât ca număr de colaboratori, cât şi ca amploare a tematicii abordate. Astfel, Maria Patrizia Bologna, în *„Au delà de l'arbitraire du signe": iconicità e metafora nell'architettura della lingua*, oferă o reflecţie proprie asupra proceselor metaforice din limbă, deoarece „a reflecta asupra metaforei înseamnă a ne raporta implicit la gândirea lui E. Coseriu, înseamnă a ne interoga cu privire la *creaţia metaforică în limbaj*, conform definiţiei pe care savantul o dădea deja în unul din primele sale studii". Aceasta înseamnă, totodată, a ne situa între caracterul arbitrar al semnului şi iconicitate, între convenţionalitatea şi universalitatea limbii, înseamnă a ţine cont de o teorie a limbajului care se situează dincolo de „arbitrarietatea semnului", dincolo de limitele acestui principiu, ale cărui antecedente presaussuriene le-a descoperit chiar Coşeriu însuşi. Situându-ne „dincolo de structuralism", constatăm că dimensiunea sistematică a limbii se conjugă cu cea pragmatică, iar competenţa lingvistică cuprinde atât „achiziţia" culturală, cât şi creativitatea individuală. Or, aceste aspecte se regăsesc în metaforă, fapt ce o situează în continuitatea arbitrarietăţii, dar şi a motivaţiei, a variabilităţii culturale şi a convenţiei iconice (p. 25).

Giancarlo Bolognesi, în *Eugenio Coseriu e il „Sodalizio Glottologico Milanese". Il noviziato scientifico*, evocă un moment important din perioada italiană a lui E. Coşeriu – activitatea sa în cadrul Societăţii de Lingvistică din Milano. Autorul, fiind şi el discipol al lui V. Pisani, l-a cunoscut pe Coşeriu în 1946, primele lor întâlniri având loc la Institutul de Lingvistică al Universităţii din Milano şi în casa lui Vittorio Pisani, unde acesta obişnuia să-şi invite elevii, apoi la şedinţele Societăţii de Lingvistică, creată în 1947. După absolvirea studiilor la Universitatea din Roma, unde îşi luase şi doctoratul în filologie, Coşeriu venise la Milano ca profesor de română la universitate şi colaborator la enciclopedia Hoepli, în paralel înscriindu-se şi la Facultatea de Filosofie. Pentru a-şi câştiga existenţa, se angajase ca jurnalist la cotidianul „Corriere Lombardo", înfiinţat imediat după război, la care mai colaborau doi lingvişti prestigioşi: Ed. Sogno şi G. Bonfante. Cotidianul, de orientare conservatoare, a fost inovator în ce priveşte limba italiană, propulsând un stil dezinvolt, foarte apropiat de limba vorbită, dar şi cu multe neologisme. G. Bolognesi consideră că ar fi interesant să se vadă în ce măsură şi E. Coşeriu, prin articolele sale, a contribuit la formarea acestui nou tip de limbaj publicistic: „Textele lui Coseriu, în special cele adunate ulterior în volumul *La stagione delle piogge. Racconti e scherzi*, dincolo de valoarea lor literară intrinsecă, demonstrează o stăpânire ireproşabilă a limbii italiene, mai ales a celei contemporane, şi folosirea cu o mare îndemânare a posibilităţilor ei expresive" (p. 44).

Autorul mărturiseşte că E. Coşeriu participa activ la şedinţele cercului. Deja la prima şedinţă, după inaugurare, prezintă comunicarea *Despre etimologia cuvântului sârbo-croat* ***bugarština***, cântec epic în versuri lungi, în care contesta ipotezele propuse anterior. În şedinţa din 28 februarie, Coşeriu va vorbi despre *„Fonemul implicit" în română*, iar la 11 decembrie 1948 despre *Limba lui Ion Barbu (cu unele consideraţii referitoare la limbile învăţate)*, în care demonstra că limbajul acestui poet relevă unele caracteristici funcţionale ale sistemului limbii române, „în felul acesta explicitând anumite probleme de lingvistică generală" (p. 46). În cea de-a patra comunicare (26 martie 1949) trata tema *Limbă şi regim în România*, ideea principală fiind că revoluţia politică în România a adus cu sine multiple mutaţii lingvistice, comparabile cu o revoluţie lingvistică. A cincea comunicare (7 mai 1949) – *Lingvistică şi marxism* –, care a anticipat cu un an intervenţia lui Stalin în lingvistică, puncta trăsăturile specifice lingvisticii sovietice, oferind, în acelaşi timp, o analiză penetrantă a lingvisticii de la acea vreme.

După plecarea sa din Italia, Coşeriu a continuat să colaboreze cu Societatea de Lingvstică din Milano, care îl invita de fiecare dată când organiza vreo manifestare ştiinţifică. La ultimul congres, organizat cu ocazia celei de-a 50 aniversări a Societăţii (8 – 10 octombrie 1998), lui Coşeriu i s-a încredinţat să prezinte conferinţa *Lingvistica europeană după F. de Saussure*: „A fost una din ultimele sale prezenţe pe scena lingvisticii mondiale, deoarece după aceea starea sănătăţii i s-a agravat rapid, motiv pentru care nu a mai avut timpul necesar să trimită textul comunicării pentru publicare,

text ce ar fi putut reprezenta testamentul său ştiinţific, adică testamentul unui eminent savant care a avut o atitudine proprie faţă de principalele probleme ale lingvisticii contemporane” (p. 49).

În *Aspetti del metalinguaggio di Eugenio Coseriu: fortuna e recepimento nel panorama linguistico italiano*, Raffaella Bombi şi Vincenzo Orioles se referă la impactul pe care l-a avut sistemul conceptual al lingvisticii integrale în Italia, în special în dicţionarele de lingvistică: *Dizionario di linguistica***,** Cardona (Roma, 1988), *Dizionario di linguistica e di filologia, metrica, retorica*, Beccaria (Torino, 1994), *Breve dizionario di linguistica*, Casadei (Roma, 2001) ş. a. Autorii precizează că modelul clasic curent al varietăţii lingvistice, în practica ştiinţifică europeană, i se datorează lui E. Coşeriu, care, în cadrul concepţiei sale despre limbaj, a elaborat o taxonomie formată dintr-un număr elevat de concepte ce îşi păstrează în continuare valoarea euristică, alcătuind, totodată, un microsistem bine structurat şi coerent. Este vorba nu doar de parametrii esenţiali ai varietăţii – diatopie/sintopie; diastratie/sinstratie; diafazie/sinfazie –, ci şi de distincţii precum limbă istorică/limbă funcţională, arhitectura/structura limbii etc. În general, referinţe la concepţia şi terminologia coşeriană se găsesc nu doar în dicţionarele de lingvistică, ci şi în cele explicative, cum ar fi *Grande Dizionario Italiano dell'uso* al lui T. De Mauro (Torino, 1999), care glosează termenii diatopic/diatopie, diastratic/diastratie, diafazic/diafazie ş. a. Concluzia lui R. Bombi şi V. Orioles este că, deşi conceptele care au avut cea mai mare rezonanţă sunt cele referitoare la dimensiunile varietăţii, ele devenind indispensabile pentru orice cercetător, în lingvistica italiană se cunosc toate distincţiile metodologice stabilite de E. Coşeriu.

Asumându-şi conceptul coşerian de *normă,* Emilia Calaresu (*Le „violazioni” della norma. Percorsi aperti dalle riflessioni teoriche di Eugenio Coseriu*) îl aplică la fapte ale limbii italiene contemporane, în special la tipul de varietate numit scripturalitate/oralitate. Remarcând două perspective asupra normei lingvistice – norma din perspectiva unui nivel de limbă (sau a unor subsisteme, cum ar fi nivelurile fonologic, morfologic, sintactic etc.) şi norma din perspectiva varietăţii unei limbi –, autoarea demonstrează că, deşi Coşeriu a acordat mai multă atenţie primei accepţii, la el se află indicaţii interesante şi pentru cel de-al doilea tip de normă. În continuare, se interoghează cu privire la „violarea” normei, distingând între „violări” involuntare şi/sau inconştiente şi „violări” voluntare şi/sau conştiente. În opinia autoarei, conceptul de normă ar trebui utilizat nu doar pentru diverse tipuri de varietate ale limbii, ci şi pentru diverse tipuri (genuri) de discurs, deoarece „analiza limbii şi a uzului lingvistic nu poate face abstracţie de conceptul de normă, fiind tocmai meritul lui E. Coşeriu de a fi utilizat pentru prima dată acest concept” (p. 71).

Teresa Ferro – *Eugen Coseriu e la complessa vicenda di un testo romeno del secondo Settecento* – zăboveşte asupra preocupărilor lui Coşeriu referitoare la cunoaşterea limbii române în Occident, şi anume la episodul Fr. Griselini. Celebrul cărturar italian Fr. Griselini (1717–1787), care a avut o concepţie proprie, extrem de interesantă, asupra originii limbilor romanice şi a trăsăturilor moştenite din latina vulgară, a locuit câţiva ani în Banat, ceea ce explică, în parte, interesul său pentru română şi frecventele sale referiri la limba română. Or, E. Coşeriu, în volumul *Limba română în faţa Occidentului* **(**Cluj, 1994), publicată mai întâi în germană, prezintă pe larg concepţia lui Griselini, dedicându-i un întreg capitol. Între timp, Teresa Ferro a descoperit un alt text al lui Griselini, care completează informaţiile lui E. Coşeriu.

Fabiana Fusco (*E. Coseriu e l'interferenza negativa: spunti per una riflessione*) exploatează conceptul de interferenţă lingvistică pe care E. Coşeriu l-a teoretizat în studiul său *Sprachliche Interferenz bei Hochgebildeten* (1977). Pornind de la bine cunoscuta distincţie între normă şi sistem, Coşeriu propunea o tipologie a efectelor pe care le are contactul interlingvistic, distingând şase tipuri de realizări, care merg de la deformarea maximă a modelului – abaterea la nivelul sistemului lingvistic – până la abateri nesemnificative la nivelul normei lingvistice. Printre aceste fenomene se remarcă şi realizarea negativă, ca o formă de interferenţă lipsită de reflecţii sistematice, care îi determină pe vorbitori să evite anumite posibilităţi ale codului lor nativ.

Celestina Milani (*Lingua di emigrati italiani in ambiente anglofono: il caso del Nordamerica*) scrie despre particularităţile lingvistice ale emigranţilor italieni în mediul anglofon, mai precis ia în discuţie cazul Americii de Nord. Prezentând o tipologie interesantă a interferenţelor italiano-engleze şi italiano-franceze, autoarea concluzionează că interferenţa lexicală constituie fenomenul cel mai palpabil al contactului interlingvistic.

Addolorata Landi, în *Sul modello interpretativo coseriano. „Explication de texte”*, opinează că modelul propus de Coşeriu poate fi aplicat la texte ce aparţin celor mai diverse tradiţii culturale şi literare. Aceasta deoarece, în cadrul lingvisticii integrale, textul este interpretat ca „act individual şi concret de vorbire”. Pe de altă parte, „relevanţa acordată de Coşeriu acestui nivel de structurare a limbajului face din această lingvistică o adevărată hermeneutică a sensului, care se configurează ca un tip special de conţinut semantic”.

Contribuţia lui Moreno Morani – ***Sensum de sensu, verbum e verbo.*** *Riflessioni su teoria e storia della traduzione in margine a uno scritto di Eugenio Coseriu* – ţine de teoria traducerii în lumina lingvisticii integrale. După cum se ştie, Coşeriu s-a ocupat de această problematică în mai multe studii, însă de o deosebită relevanţă, graţie caracterului sintetic şi al organicităţii sale, este intervenţia pe care a avut-o la *Nobel Symposium*, în 1976. Cu această ocazie, E. Coşeriu, în stilul său penetrant şi foarte documentat, a abordat mai multe aspecte ce ţin de tema traducerii. Plecând de la acest studiu, autorul prezintă câteva reflecţii cu privire la problematica traducerii literare, precizând că teoria traducerii poate fi considerată ca o secţiune a lingvisticii textului.

Luciano Giannelli – *Lessematica e etnolinguistica* – se raportează la studiile de semantică şi lexicologie ale lui Coşeriu, deoarece acest aspect reprezintă „una dintre contribuţiile cele mai substanţiale ale lui Coşeriu în domeniul lingvisticii limbilor”: „Teoria semantică elaborată de Coşeriu, numită şi lexematică, se înscrie printre cele mai originale şi mai interesante teorii din cadrul structuralismului de orientare praghează” (p. 156). Federico Vicario – *Tra* ***caldo*** *e* ***freddo****. Sui gradi di un'antonimia* – reia o temă de semantică, mult discutată în epoca structuralismului, dar şi în lexicologia tradiţională, anume gradele relaţiei de antonimie, pe baza adjectivelor pentru temperatură din limba italiană. Umberto Rapallo, în *Il dilemma della diacronia e i ritmi del tempo storico*, abordează concepţia dinamică a limbii, asumându-şi perspectiva coşeriană asupra limbajului ca activitate culturală a omului. Utilizînd conceptul de limbă istorică din integralism – ca ansamblu de subsisteme marcate social, geografic şi situaţional –, Carlo Consani (*Commutazione e mescolanza di codice in testi greci della Sicilia tardo-antica e protobizantina*) scrie despre importanţa mărturiilor greceşti din Sicilia, care datează din Antichitatea târzie până la începutul perioadei bizantine.

Roberto Gusmani, în *Graziadio Isaia Ascoli: impegno civile e questione linguistica nell'Italia unita*, evocă această mare personalitate a lingvisticii italiene.

Alberto Zamboni – *Contatto*, *trasmissione, evoluzione: il latino come creolo?* – examinează mecanismul evoluţiei lingvistice de la un sistem la altul, pe baza trecerii de la latină la limbile romanice, referindu-se la „creolizarea” limbii latine şi la anumite fenomene de contact interlingvistic, valorificând cu succes concepte precum substrat, adstrat şi parastrat.

Textul lui Daniele Maggi – *Solecismi metrici e costanza ritmica: versi ipometri e ipermetri in due poemetti in camerinese di Quinto de Martella (1912–1984)* – ţine de poetică, mai exact de relaţiile dintre metrică şi rimă.

Marco Mancini, în *Latina antiquissima II: ancora sull'epigrafe del Garigliano,* reia discuţia cu privire la celebrul epigraf al lui Garigliano, iar Giovanna Massariello Merzagora – *Repertorio linguistico, regionalità e traduzione* – compară romanul *La chiave stella* de Primo Levi cu traducerea franceză (*Clè à molette*), stabilind paralelisme interesante, dar şi anumite discrepanţe între original şi versiunea franceză.

Dintre lingviştii spanioli participanţi la acest volum omagial, îi menţionăm pe B. García Hernández, R. Gonzalez Perez, J. García Sánchez şi José Polo. Astfel, Benjamin García Hernández, în *La semantica de Eugenio Coseriu: significación y designación*, remarcă specificul lexematicii, prezentând-o în contextul semanticii europene. Autorul constată că ceea ce distinge semantica lui Coşeriu – începând cu *Pour une sémantique diachronique structurale*, primul său studiu din 1964, pe care îl consideră drept „manifest programatic al semanticii structurale”– este distincţia riguroasă între semnificaţie şi desemnare. Or, se ştie că în semantica istorică apărută odată cu Bréal, precum şi în cea anterioară, semnificaţia se identifica cu referinţa obiectivă. Această confuzie s-a perpetuat în teoriile semantice moderne, cum ar fi cea generativă, cea funcţională şi cea cognitivă, astfel încât „doar E. Coşeriu a fost în stare să depăşească semantica tradiţională instituită de Bréal” (p. 121). Dat fiind că semnificatul are o situaţie „intermediară” – este parte componentă a semnului lingvistic –, riscul

principal al teoriilor semantice rămâne în continuare faptul de a se centra mai ales asupra desemnării şi aproape deloc asupra semnificatului în sine. Iar printre lingvişti este un fapt comun ca ei să fie întâi de toate gramaticieni, în consecinţă, să nu facă legătura între diferenţele de semnificat şi diferenţele de formă expresivă. De fapt, încă în Antichitate se obişnuia acest lucru, devenind cu timpul un loc comun al celor mai multe curente din semantica modernă. De aceea este meritul incontestabil al lui E. Coşeriu faptul că a proclamat autonomia semnificaţiei ca relaţie internă de semnificare.

Tot de domeniul semanticii ţine şi textul lui Rosario González Pérez – *Variaciones en el análisis estructural del léxico: límites y aplicabilidad*. Autoarea crede că întemeierea lexematicii are loc, de fapt, cu mult înainte de publicarea studiului *Pour une sémantique diachronique structurale*, şi anume în 1958, la cel de-al VIII-lea Congres Internaţional de Lingvistică de la Oslo, unde E. Coşeriu, luând parte activă la discuţiile pe marginea comunicării prezentate de L. Hjelmslev, a prezentat o serie de obiecţii referitoare la posibilitatea unui ipotetic – la acea vreme – studiu structural al lexicului. Plecând de la acele sugestii, lingvistul de la Tübingen a continuat să mediteze la posibilitatea unui studiu structural al lexicului, astfel încât, la începutul anilor '60, asistăm la o schimbare radicală de perspectivă, pe care o va propune Coşeriu însuşi şi alţi semanticieni.

Jairo Javier García Sánchez, în ***Tomo y me voy.*** *Entre el influjo bíblico y la gramaticalización obvia*, analizează această sintagmă, mult discutată de lingvişti, care se întâlneşte aproape în toate limbile europene, dar mai ales în cele romanice şi balcanice. Trecând în revistă soluţiile propuse de diverşi cercetători, autorul consideră că propunerea lui E. Coşeriu este cea mai plauzibilă: centrul de difuzare al construcţiei *tomo y me voy* nu ar fi greaca modernă, ci *koine*, de unde a trecut la latina vulgară, răspândindu-se apoi în limbile romanice meridionale: italiana meridională, româna, spaniola şi portugheza, în care a pătruns un mare număr de grecisme.

José Polo, în *En torno a la obra de Eugenio Coseriu. Cabos sueltos retrospectivos (1979–2002)*, care de mai mulţi ani publică sub acest generic materiale inedite din arhiva Coşeriu în „Estudios de Lingüística" (Universitatea din Alicante) şi în „Analecta Malacitana" (Universitatea din Malaga), propune fixarea unui corpus din recenziile la studiile coşeriene publicate de-a lungul timpului pe toate meridianele lumii. Necesitatea de a crea o bibliografie completă a ecourilor la opera lui Coşeriu s-ar justifica, după părerea sa, prin faptul că aceasta ar pregăti terenul pentru editarea operelor complete ale lui Eugeniu Coşeriu în spaniolă, germană, română şi alte limbi. Pe de altă parte, se impune crearea unui dicţionar al lingvisticii integrale şi a unui manual de sinteză al teoriei lui E. Coşeriu şi al şcolii sale. De altfel, profesorii Alfredo Matus şi Magdalena Vivamonte de Avalos, din Chile, coordonează proiectul *Las ideas teórico-lingüístas de Eugenio Coseriu (introducción y textos)*. Or, acest exemplu ar trebui urmat şi de alţi lingvişti care se ocupă de teoria lingvisticii integrale, deoarece „întreaga operă a lui Coşeriu se orchestrează pe o impecabilă coerenţă epistemologică şi metodologică": „Eugeniu Coşeriu, mare poliglot şi cunoscător profund al limbilor clasice, având pe deasupra şi o formaţie filosofică şi estetică extraordinară, este cel mai mare lingvist nu doar din a doua jumătate a sec. XX, ci din tot sec. XX; mai mult, el este cel mai mare lingvsit din toate timpurile" (p. 365).

Lingvistica românească a fost reprezentată de Ileana Oancea, Marius Sala şi subsemnata. În *Un uomo universale: Eugenio Coseriu*, Ileana Oancea explică *universalitatea* lui Coşeriu, întrucât „a reconstitui în mod adecvat personalitatea extraordinară a lui E. Coşeriu, care a trecut prin experienţe dure şi complexe, care a trăit printre oameni diferiţi şi în diferite părţi ale lumii, care a suferit şi trauma separării de mediul său de origine, înseamnă a ne referi la figura sa de *om universal*". Or, ceea ce a făcut din Coşeriu unul dintre cei mai mari intelectuali ai vremii noastre a fost tocmai faptul că – aşa cum sublinia într-un interviu publicat în „Revista de istorie şi teorie literară" (1984) – în anii săi de formare italiană a acumulat nu atât un bagaj de cunoştinţe, cât mai curând „o anumită atitudine faţă de probleme, a învăţat respectul pentru ştiinţă şi idei". Dacă relaţia lui Coşeriu cu România până în 1989 era problematică – dat fiind că, aşa cum afirma M. Eliade, comunismul a însemnat, în fond, un al doilea abandon al Daciei de către români sau, vorbind metaforic, separarea României de lumea latină căreia îi aparţinea –, după această dată ea s-a îmbunătăţit considerabil. În ce priveşte destinul operei lui E. Coşeriu în România, Ileana Oancea este foarte optimistă, deoarece, pe lângă traducerile care se fac la Cluj, Bucureşti şi Chişinău, din 1998 activează şi un Centru de Studii Integraliste, afiliat Catedrei de Lingvistică Generală şi Semiotică a Universităţii „Babeş-Bolyai", condus de

prof. Mircea Borcilă: „Universitatea din Cluj depune eforturi serioase pentru a dezvolta tezele lingvistice ale lui E. Coşeriu, cu intenţia de a forma o şcoală lingvistică”.

Marius Sala, în *Ricordo di Eugenio Coseriu*, evocă modul în care l-a cunoscut pe E. Coşeriu – prin intermediul studiului *La geografia lingüística*, pe care Al. Rosetti îl adusese, în 1957, de la Congresul Internaţional de Lingvistică de la Oslo, unde îl întâlnise pe E. Coşeriu. Cei trei mari lingvişti români care participaseră la congres – Al. Rosetti, I. Iordan şi Al. Graur – se întorseseră entuziasmaţi de acel tânăr de numai 36 de ani, care, după reproducerea afirmaţiilor lui Iordan, „e mare, ştie multe lucruri şi le ştie bine”. Autorul l-a întâlnit pentru prima dată pe Coşeriu în 1965, la cursurile de vară de la Grenoble, unde a avut ocazia să-l admire recitând versuri din I. Barbu şi proză din M. Sadoveanu. S-au revăzut apoi în 1968, la Congresul de Lingvistică Romanică desfăşurat la Bucureşti, şi în 1971, când lui E. Coşeriu i s-a conferit titlul de Doctor Honoris Causa al Universităţii din Bucureşti. După 1989, relaţiile lui E. Coşeriu cu lingviştii din România s-au intensificat vădit, deşi interesul său pentru tot ce se scria şi se publica în ţară a fost mereu constant. În final, M. Sala mărturiseşte: „Deşi nu am dezvoltat ideile Maestrului aşa cum a făcut-o colegul meu Andrei Avram într-un articol dedicat conceptului de normă în fonologie sau cum au făcut-o alţi doi colegi – Mircea Borcilă şi Nicolae Saramandu – care au difuzat ideile sale în mediul românesc, totuşi am aplicat principiile lui Coşeriu în cercetările mele dedicate spaniolei americane şi, mai ales, în studiile care au ca temă româna printre limbile romanice” (p. 396).

Subsemnata abordează tema *La théorie d'Eugenio Coseriu et la linguistique soviétique*, mai precis impactul pe care l-au avut anumite aspecte ale lingvisticii integrale în fosta URSS. Impregnată decenii de-a rândul de ideologia marxistă şi concepută ca o alternativă la ştiinţa limbajului de peste hotare, lingvistica sovietică revine la normalitate odată cu recuperarea valorilor lingvisticii occidentale. În acest context, traducerea unor studii din E. Coşeriu, în special a capodoperei sale *Sincronie, diacronie şi istorie* încă în 1963, asumarea distincţiei *sistem/normă/vorbire*, preluarea unor concepte din lexematică, a tezelor sale despre limbaj şi poezie etc. le-a permis lingviştilor sovietici să recupereze realizările lingvisticii „de peste hotare”, să se sincronizeze cu ştiinţa occidentală şi să depăşească astfel criza în care se aflau la vremea respectivă.

Michele Metzeltin de la Universitatea din Viena, în *Il romeno tra le lingue romanze: uno studio di tipologia dinamica*, se referă la specificul limbii române în contextul limbilor romanice. În viziunea sa, componenta nelatină a lexicului limbii române generează un fel de „opacitate” romanică, dar, în acelaşi timp, îi conferă şi o particularitate distinctă. Mitja Skubic, de la Universitatea din Ljubliana, în *Otro dia – a doua zi*, reia în discuţie această sintagmă, deoarece, „pentru a aduce un omagiu memoriei lui Eugeniu Coşeriu, remarcabil lingvist român şi pasionat studios al limbii spaniole, nu am putut alege decât o temă care să cuprindă atât româna, limba maternă a lingvistului, cât şi spaniola, limbă a cărei esenţă a studiat-o şi în care şi-a scris majoritatea studiilor”.

Apărut în condiţii grafice excelente, volumul publicat de profesorul Vincenzo Orioles se deosebeşte de celelalte omagii aduse lui Eugeniu Coşeriu în străinătate prin numărul mare al participanţilor şi, în consecinţă, prin tematica extrem de vastă pe care o abordează, fiind totodată cel mai substanţial (453 de pagini) omagiu apărut până în prezent.

*

Cel de-al doilea omagiu, *Eugenio Coseriu in memoriam*, apărut graţie strădaniei lui Jesús G. Martínez del Castillo de la Universitatea din Almeria, conţine texte ale unor discipoli coşerieni, profesori de lingvistică la cele mai prestigioase universităţi din Spania şi Germania. În cuvântul introductiv, Jesús G. Martínez del Castillo subliniază că omagiul reprezintă un început în valorificarea postumă a operei coşeriene: „Chiar dacă în prezent se ştie că cea mai mare parte a operei lui E. Coşeriu abia urmează să fie publicată şi valorificată, deoarece se află în manuscris, putem afirma cu certitudine că contribuţia coşeriană în domeniul studierii limbajului şi al limbilor particulare este una fundamentală, orientând disciplina noastră spre noi orizonturi conceptuale” (p. 7). În acest sens, volumul pretinde a fi o verigă de legătură în difuzarea internaţională a operei şi gândirii lui E. Coşeriu.

Primul text din volum – *«Laudatio» al Profesor Eugenio Coseriu con motivo de su nombramiento como «Doctor Honoris Causa», In Memoriam, de la Universidad de Las Palmas de Gran Canaria, el día 27 de Junio de 2003* – este, de fapt, prezentarea pe care profesorul Maximiano Trapero a făcut-o la ceremonia postumă de acordare a titlului de Doctor Honoris Causa lui E. Coşeriu de către această prestigioasă universitate. Autorul menţionează că, dacă pentru unii exegeţi E. Coşeriu a fost „lingvistul cel mai important din a doua jumătate a sec. al XX-lea", pentru alţii, „unul din cei mai mari lingvişti din toate timpurile" sau chiar „unul din marii umanişti ai tuturor timpurilor", pentru el, E. Coşeriu este „cel mai mare *arhitect* pe care l-a avut lingvistica modernă, deoarece în teoria sa orice problemă lingvistică, oricât de marginală, îşi găseşte locul exact în care se situează şi din care poate fi înţeleasă şi explicată în mod cuprinzător" (p. 11). E. Coşeriu nu s-a limitat la studierea unei „parcele" înguste a lingvisticii, adică a unei discipline particulare, ci a cuprins toate aspectele limbilor şi ale limbajului, integrându-le într-o concepţie unitară şi coerentă. Graţie amplitudinii şi coerenţei sale interioare, această concepţie a contribuit enorm la dezvoltarea disciplinei noastre, mai mult chiar: „Coşeriu a redat lingvisticii statutul său primordial de ştiinţă a culturii". Nu întâmplător, opera lui Coşeriu se bucură de o recunoaştere universală, iar cărţile sale sunt traduse în principalele limbi de cultură din lume. M. Trapero consideră că formaţia lui E. Coşeriu şi vastele sale cunoştinţe l-au făcut să fie universal: „Român prin naştere, italian prin formaţie, german prin reşedinţa sa, romanist de o viaţă, dar hispanic sufleteşte, pentru că anume într-o ţară hispanică, în Uruguay, au apărut primele sale opere fundamentale, acolo a formulat *in nuce* teoria lingvisticii integrale. De aceea, propunerea de a-l numi *Doctor Honoris Causa* al Universităţii din Las Palmas, susţinută cu ardoare de cele trei centre ale universităţii – Facultatea de Filologie, Facultatea de Traducători şi Interpreţi şi Facultatea de Pedagogie – s-a încununat cu succes" (p. 12).

Discursul de răspuns la *Laudatio*, care ar fi trebuit să fie pronunţat de E. Coşeriu, a fost substituit printr-o amintire emoţionantă – *Semblanza de MI PADRE Eugenio Coseriu. Recuerdos con ocasión de la atribución del grado de «Doctor Honoris Causa», in memoriam, por la Universidad de las Palmas de Gran Canaria* – pronunţată de Eugenia Coseriu de Lettner, doctor în ştiinţe fizice, colaboratoare ştiinţifică a Universităţii din Viena, fiica mai mare a savantului, care a mulţumit prestigioasei universităţi din Las Palmas pentru titlul acordat ilustrului ei tată, cât şi pentru ocazia care i-a fost oferită de a-l reprezenta, în numele celorlalţi fraţi, la această ceremonie. Dna Coseriu de Lettner evocă figura tatălui şi a savantului, scoţând în evidenţă profunda conştiinţă istorică a lui Coşeriu, ideea sa că individul este produs şi actor al istoriei. Iată cum e descris E. Coşeriu: „Personalitate complexă şi aparent contradictorie: stoic şi epicurian, raţional şi sentimental, auster şi pasional, distant şi afectuos. Preeminenţa uneia sau alteia din aceste trăsături ale personalităţii sale îşi are originea în cunoaşterea profundă a istoriei şi a ideilor autorilor clasici, adică a cosmoviziunii care a dat naştere raţionalismului, ştiinţei, filosofiei şi conştiinţei istorice, a ideii că individul este produs şi actor al istoriei şi că trecutul este o condiţie pentru viitor, perpetuându-se graţie acţiunii prezente a fiinţei umane orientate spre acest scop..." (p. 23).

În *La «paradoja de la experiencia y la teoría científica»: Eugenio Coseriu y Josef Simon,* Ana Agud (Universitatea din Salamanca) stabileşte o conexiune interesantă între concepţiile celor doi maeştri ai Domniei Sale: Coşeriu ca lingvist şi Simon ca filosof, amintindu-şi totodată de anii de doctorat la Coşeriu, de exigenţele şi metodele sale de lucru. „E. Coşeriu descria limbajul aşa cum îl întâlnea în propria sa competenţă şi o făcea prin categorii adecvate obiectiv perceperii sale complexe a fenomenelor... În metodologia descrierii lingvistice a adus cele mai lucide precizări, mai ales cu privire la relaţia dintre limbajul analizat şi limbajul din perspectiva celui care îl analizează, adică limbajul lingvisticii. Formaţia şi cultura sa filosofică îi permiteau să abordeze aceste lucruri dintr-o perspectivă mult mai amplă şi mai critică decât oricare alt lingvist" (p. 36). Teoria lui E. Coşeriu, având implicaţii multiple şi pentru filosofia limbajului, este, fără îndoială, cea care se potriveşte cel mai bine cu filosofia critică a lui J. Simon, iar îmbinarea lor constituie o sarcină a viitorului.

Jörn Albrecht (Universitatea din Heidelberg, Germania), în *El paradigma incompleto de E. Coseriu: tarea pendiente para la tercera generación*, distinge trei generaţii de discipoli coşerieni şi semnalează sarcinile stringente ale acestora. Cu alte cuvinte, se referă la „testamentul nescris" al Profesorului, adică la ceea ce au de făcut discipolii săi pentru a duce mai departe lingvistica integrală.

Cum se ştie, o serie de teme au fost tratate deja de către reprezentanţi ai diverselor generaţii. Însă autorul se referă, în primul rând, la manuscrise, la ceea ce a rămas nepublicat din Coşeriu. Cunoaştem cu toţii reticenţa sa, inexplicabilă, în a-şi publica opera. De aceea, dacă opera tipărită a lui Eugeniu Coşeriu e mai mult decât impresionantă, nu-i exclus ca cele peste 1 000 de manuscrise inedite să le depăşească cu mult pe cele publicate deja.

Fiind discipol al lui E. Coşeriu din prima generaţie şi editor a două volume coşeriene, J. Albrecht are o perspectivă foarte largă asupra unor proiecte de investigaţie trasate de Coşeriu. Aceste proiecte-obiective sunt prezentate în concordanţă cu cele trei planuri ale limbajului din lingvistica integrală. Astfel, cât priveşte palierul universal al limbajului, sarcina urmaşilor, care poate fi realizată numai printr-un demers comun, este de a dezvolta lingvistica vorbirii: „Cred că discipolii lui Coşeriu din a doua generaţie ar trebui să le propună elevilor lor – sub formă de lucrări de licenţă sau teze de doctorat – teme referitoare la acest aspect” (p. 43).

Referitor la planul istoric al limbajului, se impune o gramatică metalingvistică sau o gramatică a tehnicii de a vorbi despre limbaj, care e transmisibilă istoric. Între timp, s-au realizat numeroase contribuţii pe această temă, însă în interiorul „paradigmei incomplete” a lui Coşeriu este vorba de o abordare lingvistică a metalimbajului. Prin urmare, acest aspect – a investiga diferenţele şi asemănările în „metalimbajul limbii” şi în acela al discursului care cuprinde mai multe limbi – ar fi un obiectiv important şi promiţător pentru discipolii din a treia generaţie (p. 44). Un alt aspect ar fi stilistica neidiomatică, generală şi istorică. Stilistica tradiţională, instituită de Leo Spitzer, a fost deja studiată în cadrul „paradigmei” lui Coşeriu de către discipola sa Heidi Aschenberg, în *Idealistische Philologie und Textanalyse. Zur Stilistik Leo Spitzers*. În viziunea lui Coşeriu, însă, stilistica ar trebui să fie amplificată şi transformată într-o stilistică ce ar transcende idiomaticul, în sensul de a nu fi legată de o anumită limbă.

Fundamentarea unei adevărate lingvistici contrastive, cu scopul de a elabora gramatici şi dicţionare pentru traducere, ar reprezenta obiectivul următor. Deşi în anii ’60 – ’70 ai secolului trecut gramatica contrastivă a constituit unul dintre domeniile privilegiate de cercetare, ea a fost „aservită” didacticii limbilor străine. Această formă de gramatică comparativă se baza pe o idee simplă: intensitatea folosită în transmiterea anumitor structuri ale limbii care se învaţă depinde în mare măsură de limba maternă a persoanei care o studiază. Or, gramaticile pentru traducere şi, până la un anumit punct, dicţionarele pentru traducere, pe care le reclama Coşeriu, au în principiu un alt scop decât gramaticile obişnuite contrastive şi dicţionarele bilingve. Într-o gramatică pentru traducere este vorba de a elabora anumite reguli de proiecţie, obiectiv cu un anumit rol în lexicologia bilingvă. Unităţile sau configuraţiile („taxemele”) limbii de plecare trebuie examinate sistematic, cu scopul de a stabili configuraţiile care îi corespund în limba-ţintă. Coşeriu constata, pe bună dreptate, că gramaticile pentru traducere prezintă proiecte de dicţionare întru totul realizabile şi că nu conţin nicio dificultate care să nu poată fi depăşită în sens teoretic. „Compilarea” practică a unor astfel de dicţionare prezintă o sarcină extraordinar de dificilă şi ambiţioasă. „Iar discipolii din a doua generaţie ar trebui să se ocupe de acest aspect” (p. 49).

În *Teoría de la gramática. La concepción de Eugenio Coseriu*, Heidi Aschenberg (Universitatea din Heidelberg) pledează pentru cunoaşterea şi valorificarea concepţiei gramaticale a lui Coşeriu, deoarece gramatica reprezintă o tema centrală în lingvitsica integrală. Or, „contribuţiile lui E. Coşeriu în domeniul teoriei gramaticale, spre deosebire de studiile sale de semantică structurală, de exemplu, nu au avut impactul pe care îl merită” (p. 55). Preocuparea constantă a lui Coşeriu de a elabora o teorie gramaticală coerentă reiese din numeroasele sale studii dedicate teoriei gramaticale, precum şi din cercetările dedicate unor probleme particulare referitoare mai ales la limbile romanice. În continuare, H. Aschenberg precizează că termenul „gramatică”, după Coşeriu, are două accepţii fundamentale: în primul rând, înseamnă „tehnică a vorbirii”, adică competenţa gramaticală a vorbitorului „corespunzătoare limbii” pe care acesta o actualizează în comunicarea cu alţi indivizi. Coşeriu denumeşte această gramatică „obiectivă”, întrucât constituie obiectul analizei lingvistice. A doua accepţie se referă la „descrierea sau investigarea” competenţei gramaticale, altfel spus, este gramatica văzută ca „metalimbaj”. Distincţia între gramatica generală şi gramatica unei limbi concrete se situează la nivelul celei de-a doua accepţii, dat fiind că delimitează diferitele perspective

pe care le poate adopta lingvistul în descrierea gramaticală. Dacă gramatica generală este o disciplină teoretică, având scopul de a defini conceptele necesare pentru analiza empirică, potenţial aplicabile fiecărei limbi, gramatica unei limbi concrete, în schimb, are de a face cu o anumită limbă sau, în cazul gramaticii contrastive, cu două limbi. Pe de altă parte, gramatica unei limbi particulare, cum se ştie, poate lua forme diferite: poate fi sincronică sau diacronică, poate fi normativă, destinată unor finalităţi didactice, sau poate fi descriptivă, ştiinţifică, prezentând tehnicile gramaticale ca pe nişte categorii lingvistice.

Rosario Gonzalez Pérez (Universitatea Autonomă din Madrid) – *Saber hablar vs. saber interpretar: sobre el concepto de congruencia en E. Coseriu* – încearcă o abordare a teoriei discursului din perspectiva lingvisticii vorbirii. Prezentând sumar trihotomia planurilor din lingvistica integrală, autoarea afirmă că în avalanşa de studii dedicate teoriei discursului şi lingvisticii textului, unde uneori transpare confuzia, viziunea integralistă a limbajului propusă de Coşeriu ar putea clarifica lucrurile: „Intenţia lui Coşeriu de a construi o teorie care să ţină cont de activitatea de a vorbi în general şi de faptul cum se articulează aceasta pe diferite planuri constituie nucleul care susţine gândirea gramaticală coşeriană” (p. 70). Cât priveşte conceptul de „congruenţă” introdus de Coşeriu, care „dă indicaţii asupra faptului că există procedee pentru a crea texte, în aparenţă incongruente, şi procedee pentru a anula aceste incongruenţe”, el este extrem de relevant. „Conceptul de incongruenţă al lui Coşeriu integrează puncte de vedere care, în mod normal, erau considerate separat şi deschide o nouă perspectivă, mult mai cuprinzătoare şi cu o putere explicativă mult mai mare în studiul textelor” (p. 84).

În *Unidad del significado, designado y lingüística integral*, Johannes Kabatek (Universitatea din Tübingen) porneşte de la ideea că, în timp ce lingvistica modernă abandonează tot mai mult abordarea strict „lingvistică”a fenomenelor, în timp ce limitele dintre semantică şi pragmatică par de fiecare dată tot mai lipsite de importanţă, iar unii se întreabă dacă există sistemul lingvistic, dacă există structuri, în timp ce alţii afirmă că semnificatul ca unitate discretă nu există, E. Coşeriu a insistat mereu asupra „principiului funcţionalităţii” şi asupra semnificatului unitar al unităţilor lingvistice. Coşeriu a demonstrat că, în ciuda variaţiei discursului şi a existenţei unor serii de variante ale unei unităţi în norma limbii, la nivelul abstract al sistemului lingvistic există un semnificat unitar, care este fundamental pentru diferitele accepţii din normă şi pentru crearea altora (p. 87). În acest context, J. Kabatek discută problema relaţiei dintre semnificat, desemnare şi cunoaşterea lucrurilor, menţionând că ideea existenţei unui sistem structurat al limbii merge „dincolo de structuralism”, iar metoda structuralistă este valabilă pentru acele fenomene lingvistice care într-adevăr sunt structurate, dat fiind că le atribuie locul care le corespunde cu adevărat în edificiul amplu al teoriei lingvisticii integrale. „E. Coşeriu a schiţat în diferite locuri o *Lingvistică integrală,* a cărei primă sarcină constă în a situa exact diferitele domenii ale lingvisticii. Este vorba de o propunere serioasă şi cu un mare impact, care reprezintă cadrul general pentru orice investigaţie lingvistică şi condiţia pentru conştientizarea locului fiecărei discipline în acest ansamblu”. Or, astăzi ne confruntăm cu o concepţie greşită a specializării ştiinţifice, când prin specializare ştiinţifică se înţelege că fiecare se ocupă de un anumit aspect (sau de mai multe), fără a şti ceva despre celelalte domenii. Cu cât mai mare este gradul de separare a disciplinelor, cu atât mai mare ar trebui să fie cunoaşterea locului pe care acestea îl ocupă în ansamblu, ceea ce presupune şi conştiinţa tradiţiei lingvistice. Pe de altă parte, o lingvistică integrală nu poate fi considerată drept privilegiu al unei anumite şcoli (dacă ar fi aşa, nu ar avea şanse de supravieţuire). „Chiar şi aşa, nu cunosc niciun alt edificiu teoretic capabil să integreze mai bine toate aspectele limbajului şi diferitele teorii particulare existente… Dacă în ultimii ani se remarcă diferite contribuţii la lingvistica vorbirii, la lingvistica normei sau la semantica lucrurilor, în domeniul lingvisticii textului sau în cadrul lingvisticii cognitive, printre altele, în cadrul investigaţiei metaforelor, metonimiei sau a gramaticalizării, sarcina lingvisticii integrale constă în receptarea critică a tuturor acestor contribuţii, în poziţionarea şi integrarea lor” (p. 98).

Marcos Martínez (Universitatea Complutense din Madrid) – *Definiciones del concepto campo en semántica: antes y después de la lexemática de E. Coseriu* – trece în revistă accepţiile date

câmpului lexical în diferite şcoli de semantică, luând ca punct de reper contribuţia lingvisticii integrale în acest domeniu. Autorul oferă un repertoriu foarte amplu, grupând definiţiile în câteva grupe: a) definiţii ale *câmpului*, precursoare teoriei lui J. Trier; b) definiţii ale semanticii tradiţionale; c) definiţii ale direcţiei numite *Sprachinhaltsforschung*; d) definiţii ale semanticii structurale; e) alte definiţii în afara şcolilor studiate sau specifice dicţionarelor de lingvistică. Sub denumirea de semantică analitico-funcţională, sunt diferenţiate două şcoli „înrudite" cu Lexematica (cea a lui B. Pottier şi cea a lui J. Lyons) şi trei şcoli propriu-zis lingvistice: cea întemeiată de E. Coşeriu şi discipolii săi şi altele două dezvoltate pe baza acesteia: cea a lui Gr. Salvador şi cea a lui B. Garcia-Hernández din Spania (p. 111). Tocmai pornind de la domeniul lexematicii, lingviştii japonezi au fost primii care au folosit sintagma „Şcoala de la Tübingen", cu referinţă la şcoala semantică înfiinţată de E. Coşeriu. Afirmând că „lexematica rămâne în continuare cea mai bună semantică posibilă" (p. 113), autorul conchide: „E. Coşeriu, pe de altă parte, este cel care a schiţat cea mai completă tipologie a câmpurilor din cadrul semanticii structurale, distingând circa şaisprezece tipuri" (p. 114).

În *La teoría del hablar, una teoría del conocimiento,* Jesus Martínez del Castillo (Universitatea din Almeria) argumentează ideea că cea mai relevantă şi mai complexă teorie elaborată de Coşeriu este teoria vorbirii, deoarece aceasta le cuprinde şi le structurează pe toate celelalte. Teoria despre schimbarea lingvistică sau despre mutabilitatea limbilor, teoria despre studiul structural al semnificatului sau lexematica, lingvistica discursului sau lingvistica textului sau alte teorii propuse de Coşeriu, cum ar fi clasematica sau studiul trăsăturilor ce structurează clasele lexicale superioare câmpului, sau studiul relaţiilor lingvisticii cu cunoaşterea lucrurilor, nu sunt altceva decât aspecte parţiale ale vorbirii. Teoria vorbirii reprezintă răspunsul la problema fundamentală, iar în termenii lui Ortega y Gasset, radicală a fiinţei umane. Este teoria fiinţei care se interoghează pe sine însăşi, care se întreabă ce înseamnă să fii om, ce sunt lucrurile şi care sunt relaţiile pe care fiinţa umană le stabileşte cu lucrurile care o înconjoară (p. 131). Autorul interpretează concepţia lui E. Coşeriu ca pe un răspuns la rostul fiinţării în această lume, o lume pe care vorbitorii o creează în cadrul fiecărei comunităţi lingvistice. Din această perspectivă, teoria vorbirii este o teorie a cunoaşterii. Or, o teorie a cunoaşterii care să justifice cunoaşterea însăşi, să justifice modul în care omul ajunge să stabilească subiectul cunoscător şi obiectul cunoscut şi realitatea acestora îşi află expresia în semnificat, adică în ceea ce Coşeriu defineşte drept „conţinut de conştiinţă". „Coşeriu îşi propune să studieze limbajul, însă teoria sa reprezintă în sine o teorie despre om şi despre fiinţarea omului în lume. Este o teorie a cunoaşterii implicite, adică o filosofie, deoarece Coşeriu se interesează de tot ceea ce semnifică limbajul şi răspunde la această întrebare de pe poziţii filosofice" (p. 132).

Reinhard Meisterfeld (Universitatea din Tübingen) – *El principio de la tradición. Eugenio Coseriu y la historiografía lingüística* – afirmă că ceea ce impresionează la Coşeriu este coerenţa sistematică cu care mai întâi şi-a formulat, apoi şi-a dezvoltat teoria sa. Nu e cazul să recurgem la exemple şi nume concrete, însă în domeniul nostru aceasta reprezintă o raritate. E. Coşeriu nu doar că a „revoluţionat" mai multe domenii ale lingvisticii, ci le-a inclus pe toate într-o concepţie unitară, coerentă asupra limbajului. De aceea exegeţii i-au numit concepţia drept lingvistică integrală, în sensul că integrează toate aspectele limbajului. Cum se ştie, Eugeniu Coşeriu, pe parcursul a mai mult de jumătate de secol de activitate ştiinţifică, niciodată nu s-a văzut obligat să retracteze sau să substituie vreuna dintre afirmaţiile sale substanţiale. Or, această coerenţă se explică prin cele cinci principii care l-au călăuzit de-a lungul activităţii sale ştiinţifice şi care au fost formulate pentru prima dată în discursul rostit la Academia din Heidelberg. Acestea sunt: principiul realismului sau al obiectivităţii ştiinţifice, cel puţin ca normă ideală; principiul umanismului sau al cunoaşterii originare, adică „cunoaşterea pe care o are fiinţa umană cu privire la sine însăşi şi la propriile activităţi libere", ceea ce reprezintă fundamentul ştiinţelor culturii; principiul tradiţiei, justificat prin această cunoaştere a vorbitorului; principiul antidogmatismului, care „se referă la pluralitatea şi varietatea concepţiilor şi orientărilor existente în lingvistică (şi în alte ştiinţe ale culturii) şi recomandă ca fiecare din ele să fie apreciată din punctul de vedere al coerenţei sale interne"; principiul binelui public sau al responsabilităţii sociale (p. 156). În viziunea lui R. Meisterfeld, anume principiul tradiţiei este cel care explică unitatea şi coerenţa internă a operei lui Coşeriu. Conform acestui principiu, norma deontică a oricărei investigaţii reclamă ca orice cercetător să respecte cunoaşterea deja existentă, cunoaşterea la

care s-a ajuns prin generaţiile anterioare de cercetători. Eugeniu Coşeriu a definit în mod constant imperativul de a ne sprijini pe toată cunoaşterea referitoare la limbaj pe care umanitatea, de-a lungul secolelor, a reuşit să o intuiască şi să o formuleze. Mai mult, servindu-se de o hermeneutică empatetică, el a încercat să identifice inclusiv conţinuturile virtuale ale ideilor din trecut, punctând dezvoltările lor posibile şi „fecunditatea" lor viitoare. Însă aspectul etic al principiului tradiţiei nu se limitează la „a reclama justiţie" pentru gânditorii din trecut. Dimpotrivă, ea constă în egală măsură în întreprinderile lingvisticii actuale care, fără perspectivă istorică, ar fi supusă uitării iminente. Principiul tradiţiei ţine deci de epistemologia ştiinţelor culturii. O astfel de stare de lucruri se datorează caracteristicilor obiectelor culturale care sunt produse istorice ale activităţii libere şi creatoare a omului (p. 156).

Olga Mori (Universitatea din Münster), în *Contribución de los principios coserianos a los estudios contrastivos*, se referă la valoarea epistemologică şi metodologică a teoriei contrastive a lui E. Coşeriu. Într-adevăr, întreaga sa teorie se bazează pe observarea funcţionării unităţilor unei limbi în diferite planuri de structurare lingvistică şi în compararea acestora cu altele din alte limbi. Dar, pentru a realiza studii contrastive urmând teoria structural-funcţională a lui Coşeriu, este necesar, în primul rând, a cunoaşte fundamentele acesteia. Comparaţia, după Coşeriu, permite să constatăm atât analogiile, cât şi diferenţele organizării lingvistice pentru a obţine date importante. Prin intermediul acesteia se verifică coerenţa între diferitele funcţii pe care o limbă trebuie să le exprime şi principiile fiecărei limbi, relaţiile între faptele care, considerate izolat, par să nu aibă sens. Alt obiectiv ar fi compararea limbilor ca sisteme de posibilităţi ale activităţii lingvistice, ca tehnici ale creativităţii libere a fiinţei umane, drept pentru care Coşeriu, fără a uita vreodată conceptul de *energeia* al lui Humboldt, propune să se constate ce se poate crea de acord cu fiecare sistem al limbilor luate în considerare (p. 168). În plus, în viziunea lui Coşeriu, studiile contrastive trebuie să ţină cont de nivelurile de structurare lingvistică ale limbilor comparate: tip, sistem, normă. Prin urmare, lingvistica contrastivă trebuie să se ocupe de aceste niveluri; gramatica confrontativă de asemenea, însă pentru ea nivelul cel mai relevant îl constituie sistemul – studiul funcţiilor unei anumite limbi – şi norma. În plus, Coşeriu se întreabă cât trebuie lăsat pe seama contextului şi a situaţiei, deoarece, pentru a putea crea într-o limbă şi a o înţelege, e necesar să cunoaştem sistemul acesteia, însă pentru a o vorbi ca nativii, trebuie să cunoaştem una sau mai multe norme (p. 172). În final, O. Mori conchide că ideile lui Coşeriu din acest domeniu ar putea servi ca bază pentru studiile contrastive actuale.

Volumul se încheie cu o traducere în limba spaniolă a studiului lui E. Coşeriu, *Les procédés sémantiques dans la formation des mots*, realizată de Elena Llamas Pombo. Este vorba de conferinţa pe care Coşeriu a ţinut-o la 21 mai 1981 la Universitatea din Geneva, inaugurând seria de *Conférences Charles Bally*, pe care această universitate le organizează anual în memoria celebrului lingvist elveţian.

În final, nu ne rămâne decât să-l felicităm pe prof. Jesús G. Martínez del Castillo, editorul acestui volum, pentru faptul că a reuşit să adune la un loc contribuţii ale celor mai remarcabili discipoli coşerieni. Cred că motivaţia sa este extrem de sugestivă: „Prin acest volum publicat în memoria lui Eugeniu Coşeriu, revista «Odisea» vrea să-l omagieze pe lingvistul care a avut cel mai mare impact în lingvistica din a doua jumătate a sec. al XX-lea, lingvistul ale cărui teorii constituie baza gândirii multor profesori tăcuţi, dar care au găsit la Coşeriu răspunsuri la multe din frământările lor intelectuale" (p. 10).

EUGENIA BOJOGA
Universitatea „Babeş-Bolyai"
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31